

Investigating the Social Pathologies of Reverse Migration: A Path Analysis of the Causal Links Between Incentives and Social Outcomes in Bandar Khamir City

Firoozeh Behi¹ , Seyed Asghar Mousavi² , and Amrollah Rashedzadeh³

1. Ph.D. Student, Department of Sociology, Bu. C., Islamic Azad University, Bushehr, Iran.
Email: Firoozeh.behi88@iau.ac.ir
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Psychology, Bu. C., Islamic Azad University, Bushehr, Iran.
Email: asghar.mousavi@iau.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Sociology, Bu. C., Islamic Azad University, Bushehr, Iran. Email: a.rashedzadh@iau.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 27 September 2025
Received in revised form 27
November 2025
Accepted 05 January 2026
Available online 15 January
2026

Keywords:

Reverse Migration,
Social Pathologies,
Socioeconomic Incentives,
Bandar Khamir City

ABSTRACT

Objective: This study aimed to investigate the relationship between reverse migration and the resulting social pathologies in Bandar Khamir City and analyses the economic, cultural, social, political, infrastructural, environmental and psychological factors that drive this phenomenon.

Method: The quantitative study used a descriptive-analytical approach and collected data from a sample of 300 subjects using standardized questionnaires with confirmed reliability (Cronbach's alpha). Spearman correlation, multiple regression, and path analysis were used to investigate the relationship between variables.

Results: The results showed that all incentives are positively and significantly correlated with reverse migration. The economic incentive showed the strongest correlation ($r = 0.45$) and the environmental incentive the weakest ($r = 0.28$). In addition, a multiple regression analysis confirmed that incentives are relevant to economic, social, psychological, cultural, infrastructural, and environmental variables. The policy motivation was close to statistical significance. Path analysis showed that reverse migration, which is a proxy variable, has a direct positive impact on the incidence of social disorders.

Conclusions: These results underline the need to address multi-faceted incentives and to manage the social consequences of reverse migration in order to ensure Bandar Khamir's sustainable development. The findings provide critical guidance for policy making to mitigate social ills and strengthen regional infrastructure.

Cite this article: Behi, F., Mousavi, S. A., & Rashedzadeh, A. (2026). Investigating the Social Pathologies of Reverse Migration: A Path Analysis of the Causal Links Between Incentives and Social Outcomes in Bandar Khamir City. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 4 (Special Issue), 1-22.

<https://doi.org/10.22034/api.2025.2069549.1439>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2069549.1439>

Publisher: Lorestan University.

Introduction

This introduction examines migration as a key driver of demographic transformations, particularly in developing countries such as Iran. The concentration on urban development and the concurrent neglect of rural areas has precipitated large-scale rural-to-urban migration, resulting in adverse consequences including population congestion, environmental pollution, increased social harms, and a decline in the rural labor force. In recent decades, the phenomenon of reverse migration (return migration from urban to rural areas) has intensified due to the challenges inherent in metropolitan life, such as pollution, escalating living costs, and psychological pressures. However, ineffective government policies and economic hardships have, in certain instances, rendered this form of migration a forced necessity. This trend has induced changes in the traditional identity and structural composition of rural communities, underscoring the critical need for scholarly investigation.

The objective of this research is to conduct a sociological analysis of reverse migration and its associated social harms in Bandar Khamir County. The central research question investigates the relationship between reverse migration and social harms in this region, as well as the underlying factors and motivations that have shaped this phenomenon as a migratory strategy.

Method

The quantitative study used a descriptive-analytical approach and collected data from a sample of 300 subjects using standardized questionnaires with confirmed reliability (Cronbach's alpha). Spearman correlation, multiple regression, and path analysis were used to investigate the relationship between variables.

Results

The results showed that all incentives are positively and significantly correlated with reverse migration. The economic incentive showed the strongest correlation ($r = 0.45$) and the environmental incentive the weakest ($r = 0.28$). In addition, a multiple regression analysis confirmed that incentives are relevant to economic, social, psychological, cultural, infrastructural, and environmental variables. The policy motivation was close to statistical significance. Path analysis showed that reverse migration, which is a proxy variable, has a direct positive impact on the incidence of social disorders.

Conclusions

This study was conducted to investigate the relationship between reverse migration and its associated social harms in Bandar Khamir County, utilizing data collected from 300 elites and return migrants. The findings indicate that reverse migration is a multidimensional phenomenon, with economic and cultural incentives emerging as the most significant influencing factors, respectively. This phenomenon entails considerable social consequences, including an increase in social harms.

Comparison with Previous Research:

Domestic Research: The findings of this study are consistent with the research of Yaghoubi and Zobeydi (2023), Manafi Azar et al. (2021), and Rabbani et al. (2011) regarding the pivotal role of economic factors. However, they differ from the study by Mazidi and Zare Shahabadi (2006), which found economic factors to be insignificant in Tehran. This discrepancy can be attributed to differences in the target population and the type of migration under investigation.

International Research: The findings align with studies by Behan and Brown (2023), Liu (2011), and Collier et al. (2022) concerning the role of socio-economic factors, human capital, and development policies in reverse migration.

Conclusion and Recommendations:

Reverse migration in Bandar Khamir is primarily driven by economic factors, quality of life considerations, and local characteristics (such as climate). To manage this phenomenon effectively and mitigate the resulting social harms, the following strategies are recommended:

1. **Sustainable Employment Creation:** To prevent unemployment and poverty, and to transform the return of migrants into genuine regional development.
2. **Attention to Local Culture:** Development planning must be aligned with local culture and aim to preserve social cohesion.
3. **Targeted Social Interventions:** Implementation of preventive programs to address harms such as addiction and domestic violence.
4. **Strengthening Social Capital:** Establishing support networks and fostering public participation to enhance well-being.
5. **Infrastructure Development:** Upgrading educational, healthcare, and welfare services to accommodate demographic changes..

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

بررسی آسیب‌های اجتماعی ناشی از مهاجرت معکوس: تحلیل مسیر روابط علی مشوق‌ها و پیامدهای اجتماعی در شهرستان بندر خمیر

فیروزه بهی^۱، سید اصغر موسوی^۲ ✉، امراالله راشدزاده^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران. رایانامه: Firoozeh.behi88@iau.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، استادیار، گروه روانشناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران. رایانامه: asghar.mousavi@iau.ac.ir
۳. استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران. رایانامه: a.rashedzadh@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی،	هدف: این پژوهش بررسی رابطه بین مهاجرت معکوس و آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن در شهرستان بندر خمیر و تحلیل نقش مشوق‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، زیرساختی، زیست‌محیطی و روانشناختی در شکل‌گیری این پدیده است.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۱۵ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۲۵	روش پژوهش: پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و روش کمی انجام شد. داده‌ها از طریق پرسشنامه‌های استاندارد با پایایی تأییدشده (آلفای کرونباخ) از نمونه‌ای ۳۰۰ نفره جمع‌آوری شد. برای تحلیل روابط بین متغیرها از آزمون همبستگی اسپیرمن، رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر استفاده شد.
کلیدواژه‌ها: مهاجرت معکوس، آسیب‌های اجتماعی، مشوق‌های اجتماعی، شهرستان بندر خمیر	یافته‌ها: نتایج نشان داد تمام مشوق‌ها با مهاجرت معکوس رابطه مثبت و معناداری دارند؛ مشوق اقتصادی با ضریب همبستگی ۰.۴۵ قوی‌ترین و مشوق زیست‌محیطی با ضریب ۰.۲۸ ضعیف‌ترین رابطه را دارند. تحلیل رگرسیون چندمتغیره نیز اثر معنادار مشوق‌های اقتصادی، اجتماعی، روانشناختی، فرهنگی، زیرساختی و زیست‌محیطی را تأیید کرد، درحالی‌که مشوق سیاسی به سطح معناداری نرسید. همچنین تحلیل مسیر نشان داد مهاجرت معکوس به‌عنوان متغیر میانجی به‌طور مستقیم بر افزایش آسیب‌های اجتماعی تأثیر دارد.
	نتیجه‌گیری: این نتایج بر ضرورت توجه به مشوق‌های چندجانبه و مدیریت پیامدهای اجتماعی مهاجرت معکوس برای توسعه پایدار بندر خمیر تأکید دارد و می‌تواند راهنمایی برای سیاست‌گذاری در راستای کاهش آسیب‌های اجتماعی و تقویت زیرساخت‌های منطقه باشد.

استناد: بهی، فیروزه؛ موسوی، سید اصغر و امراالله راشدزاده. (۱۴۰۴). بررسی آسیب‌های اجتماعی ناشی از مهاجرت معکوس: تحلیل مسیر روابط علی مشوق‌ها و پیامدهای اجتماعی در شهرستان بندر خمیر. *پژوهش‌های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (ویژه نامه) ۴، ۱-۲۲.

<https://doi.org/10.22034/api.2025.2069549.1439>

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2069549.1439>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه لرستان.

مقدمه

مهاجرت به عنوان یکی از عوامل کلیدی تحولات جمعیتی، از دیرباز مورد توجه پژوهشگران بوده و به‌ویژه پس از جنگ جهانی دوم به دلیل تأثیرات گسترده‌اش بر ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوامع، اهمیت بیشتری یافته است (طاهرخانی، ۱۳۸۰: ۲۱). در کشورهای در حال توسعه مانند ایران، غلبه الگوی توسعه کلاسیک و تمرکز بر شهرنشینی، مانع از توجه کافی به توسعه روستایی شده و روستاها با فقر گسترده مواجه شده‌اند. این مسئله به مهاجرت‌های بی‌رویه روستا-شهری منجر شده که نه تنها مشکلات شهری مانند تراکم جمعیت، افزایش هزینه‌های زندگی، آلودگی و آسیب‌های اجتماعی را تشدید کرده، بلکه روستاها را نیز با کاهش نیروی انسانی و افت فعالیت‌های اقتصادی مواجه ساخته است (مؤسسه توسعه روستایی ایران، ۱۳۹۵: ۱).

مهاجرت‌های داخلی در کشورهای در حال توسعه، به‌ویژه تحت تأثیر صنعتی شدن و توسعه صنعتی، از قرن گذشته میلادی روندی فزاینده داشته است (اصلانی، ۱۳۹۵: ۴۵). در ایران، رشد بی‌رویه جمعیت و توزیع نامتوازن آن در سطح ملی، به‌ویژه به دلیل مهاجرت‌های گسترده روستا-شهری، به معضلی جدی تبدیل شده است. اگرچه در گذشته، مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ به‌عنوان راه‌حلی برای تأمین نیروی کار صنایع شهری و رفع نیروی کار اضافی روستاها مطلوب تلقی می‌شد، امروزه این پدیده به یکی از عوامل اصلی بیکاری و مشکلات اجتماعی-اقتصادی تبدیل شده است (تودارو، ۱۳۹۷: ۶). در این میان، بخشی از مهاجران که نتوانسته‌اند به اهداف خود در شهرها دست یابند، ناگزیر به روستاها بازگشته‌اند. با این حال، نسل جدید مهاجران به دلایلی مانند کمبود زمین‌های کشاورزی و بی‌علاقگی به فعالیت‌های سنتی، تمایلی به بازگشت به کشاورزی نشان نمی‌دهند، که این امر پیامدهای نامطلوب اجتماعی-اقتصادی را در مبدأ و مقصد مهاجرت به دنبال داشته است (رستم علیزاده، ۱۳۹۶).

در دهه‌های اخیر، پدیده مهاجرت معکوس (بازگشت از شهر به روستا یا از شهرهای بزرگ به شهرهای کوچک) به‌عنوان واکنشی به چالش‌های شهرنشینی، نظیر تراکم جمعیت، آلودگی‌های زیست‌محیطی، فشارهای روانی و کاهش ارزش‌های سنتی، شدت یافته است (برنارشاریه، ۱۳۹۳: ۱۰۹). این روند، که گاه به‌عنوان فرار از شلوغی و بی‌نظمی شهرها تلقی می‌شود، تغییراتی در ساختار جمعیتی، اقتصادی و کارکردی جوامع روستایی ایجاد کرده و روستاها را از هویت سنتی خود دورتر کرده است (ربانی و همکاران، ۱۳۹۰). با این حال، سیاست‌گذاری‌های ناکارآمد و کوتاه‌مدت دولت‌ها در ایران، نه تنها این روند را به درستی هدایت نکرده، بلکه در مواردی با تشدید مشکلات معیشتی و اقتصادی، مهاجرت معکوس را به ضرورتی اجباری تبدیل کرده است (ملکی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۵). سازمان‌های بین‌المللی نیز بر ارتباط میان مهاجرت و توسعه تأکید کرده و نیاز به بازنگری در رویکردهای توسعه روستایی و مدیریت مهاجرت معکوس را برجسته ساخته‌اند (مهدوی، ۱۳۷۳).

افزایش مشکلات کلان‌شهرها، از جمله آلودگی هوا و صوت، افزایش هزینه‌های زندگی، کاهش ارزش‌ها و افزایش آسیب‌های اجتماعی مانند بزهکاری، سکونت‌گاه‌های روستایی را برای شهرنشینان جذاب‌تر کرده است (ابراهیم زاده، ۱۳۸۰). این امر به ایجاد خانه‌های دوم در مناطق روستایی خوش آب‌وهوا نزدیک شهرهای بزرگ منجر شده است (اشتری مهرجردی، ۱۴۰۱: ۱۷). با این حال، ضعف‌های کارشناسی در برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌های توسعه روستایی، همراه با مشکلات اقتصادی مانند تورم، بسیاری از شهروندان را به بازگشت اجباری به روستاها سوق داده است (لهسایی زاده، ۱۳۶۸). از این رو، شناسایی عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس و پیامدهای اجتماعی آن، برای تدوین راهکارهای مناسب جهت پایداری جمعیت در سکونت‌گاه‌های مهاجرپذیر و کاهش آسیب‌های اجتماعی ضرورت دارد (زنجانی، ۱۳۹۰: ۱۲). این پژوهش با تمرکز بر شهرستان بندر خمیر در استان هرمزگان، به تحلیل جامعه‌شناختی مهاجرت معکوس و آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن می‌پردازد و سؤال اصلی پژوهش این است که رابطه جامعه‌شناختی مهاجرت معکوس با آسیب‌های اجتماعی در شهرستان بندر خمیر چیست و چه عوامل و انگیزه‌هایی این نوع مهاجرت را به‌عنوان یک استراتژی در این منطقه شکل داده‌اند؟

پیشینه پژوهش

یعقوبی و زبیدی (۱۳۹۷) در پژوهشی دریافته‌اند که انگیزه‌های مهاجرت معکوس در ایجرود شامل بهبود وضعیت رفاهی و بهداشتی، جاذبه‌های طبیعی و محیط آرام، سودآوری کشاورزی، و ظرفیت اشتغال‌زایی منطقه است و پیامدها شامل توسعه عمرانی و سلامتی، افزایش مشارکت و سرمایه‌گذاری، و آرامش روانی است.

مزیدی و زارع شاه آبادی (۱۳۸۵) در پژوهشی دریافته‌اند که آلودگی‌های زیست‌محیطی و مسائل اجتماعی با تصمیم به خروج از تهران رابطه معنادار دارند، اما عوامل اقتصادی تأثیری ندارند. نتایج بر نقش دافعه‌های زیست‌محیطی و اجتماعی در مهاجرت معکوس و نیاز به سیاست‌گذاری برای کاهش این دافعه‌ها تأکید می‌کند.

منافی آذر و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی دریافته‌اند عوامل اقتصادی و عمرانی-اجتماعی بیشترین تأثیر را در مهاجرت بازگشتی به بخش باروق شهرستان میاندوآب داشته‌اند، درحالی‌که عوامل فرهنگی-قومی کمترین تأثیر را داشتند. تحلیل داده‌ها با روش‌های کمی نشان داد مهاجران بازگشتی بیشترین تأثیر را بر شاخص‌های عمرانی-کالبدی و کمترین تأثیر را بر شاخص‌های اجتماعی داشته‌اند. نتایج بر اهمیت عوامل اقتصادی و عمرانی در تشویق مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه کالبدی روستاها تأکید دارد.

افراخته و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی دریافته‌اند عوامل اقتصادی مهم‌ترین محرک مهاجرت بازگشتی هستند و مهاجران با ارزیابی هزینه-فایده و تصور فواید بیشتر، تصمیم به بازگشت می‌گیرند. عوامل اجتماعی، روان‌شناختی، و عمرانی نیز در این روند نقش دارند. پیامدهای مهاجرت بازگشتی شامل نوسازی مسکن روستایی، احیای اراضی کشاورزی، تبدیل اراضی دیم به باغی، مکانیزاسیون کشاورزی، توسعه دامپروری، و احداث کارگاه‌های تولیدی است که به بازساخت فضایی روستاها منجر شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد مهاجرت معکوس می‌تواند تغییرات مثبت کالبدی و اقتصادی در مناطق روستایی ایجاد کند، اما تأثیرات اجتماعی آن نیاز به بررسی بیشتری دارد.

وثوقی (۱۳۹۰) در پژوهشی دریافت که دافعه‌های شهری مانند فقدان مسکن و عدم دستیابی به موقعیت اجتماعی، و جاذبه‌های روستایی نظیر امکان مشارکت در سلسله‌مراتب اجتماعی و ارزشی برای کسب موقعیت اجتماعی، از عوامل کلیدی بازگشت مهاجران از شهر به روستا هستند. این مطالعه بر نقش عوامل دافعه شهری و جاذبه‌های روستایی در شکل‌گیری مهاجرت معکوس تأکید دارد و نشان می‌دهد که این عوامل انگیزه‌های اصلی برای بازگشت به سکونتگاه‌های روستایی را تشکیل می‌دهند.

ربانی، طاهری و روستا (۱۳۹۰) در پژوهشی دریافته‌اند که متغیرهای تعلق بومی و درآمد رابطه مثبت و معناداری با انگیزه مهاجرت معکوس دارند، درحالی‌که مسافت رابطه منفی و معناداری با آن نشان می‌دهد. متغیرهای سن، سطح تحصیلات، نوع شغل، و نوع مسکن رابطه معناداری با انگیزه مهاجرت معکوس نداشتند. همچنین، مهاجرت معکوس رابطه مثبت و معناداری با توسعه اجتماعی و اقتصادی در مناطق مورد مطالعه (تنکابن و رامسر) دارد. این نتایج بر تأثیر تعلقات محلی و عوامل اقتصادی در تشویق مهاجرت معکوس و نقش آن در توسعه مناطق روستایی تأکید می‌کند.

ظاهری (۱۳۹۰) در پژوهشی دریافته‌اند که دافعه‌های شهری مانند گرانی زمین و مسکن، فشارهای روحی و روانی، و آلودگی بیش از حد هوا در کلانشهر تبریز، و جاذبه‌های روستایی مانند ارزانی زمین و مسکن، پاکیزگی هوا، و نبود مشکلات شهری، از عوامل کلیدی شکل‌گیری مهاجرت معکوس هستند. نتایج نشان داد که عوامل «تأمین زمین و مسکن ارزان در روستا» و «نزدیکی به محل کار و فعالیت» تأثیر بیشتری نسبت به سایر عوامل در تشویق مهاجرت معکوس به روستاهای اطراف تبریز دارند.

مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی دریافته‌اند که مهاجرت موقت نیروی جوان روستایی به عنوان راهبردی برای اداره زندگی، پس از کسب مهارت و بازگشت به نواحی روستایی آق‌قلا، به بهبود چشمگیر سرمایه‌های انسانی، مالی،

فیزیکی، اجتماعی، و طبیعی منجر شده است. پیامدهای اصلی این مهاجرت معکوس شامل کسب درآمد بیشتر، افزایش رفاه زیستی، کاهش آسیب پذیری، بهبود امنیت غذایی، و ارتقای شأن و منزلت انسانی مهاجران بازگشتی است.

عیدی تراکمه (۱۳۹۰) در پژوهشی دریافت که سیاست‌های تشویقی دولت می‌تواند تمایل به مهاجرت معکوس را در میان کارمندان دفاتر ستادی وزارت جهاد کشاورزی تهران افزایش دهد. نتایج نشان داد که مشوق‌های دولتی، مانند تسهیلات اقتصادی یا زیرساختی، نقش مهمی در ایجاد انگیزه برای مهاجرت معکوس در این گروه دارند. این یافته‌ها بر اهمیت سیاست‌گذاری هدفمند برای تشویق مهاجرت معکوس تأکید می‌کند.

دیانی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی دریافتند که عوامل اقتصادی مهم‌ترین محرک اسکان مجدد مهاجران روستایی تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) هستند. این پژوهش با تأکید بر رفع نابرابری‌های بین مناطق شهری و روستایی، نشان داد فراهم‌سازی زمینه‌های اقتصادی، مانند فرصت‌های شغلی و حمایت مالی، بیش از سایر عوامل در تشویق بازگشت مهاجران به روستاها مؤثر است. نتایج بر ضرورت تدوین خط‌مشی‌هایی برای کاهش شکاف‌های اقتصادی و تقویت زیرساخت‌های روستایی به منظور پایداری مهاجرت معکوس تأکید دارد.

جمالی (۱۳۹۱) در پژوهشی دریافت که خطرناک بودن شهرها و مشکلات موجود در آن‌ها، مانند فشارهای روانی و ناامنی، باعث می‌شود مهاجران احساس غربت کمتری در روستاها داشته باشند و روستا را به‌عنوان محیطی آرام و بدون خطر انتخاب کنند. این مطالعه نشان داد که دافع‌های شهری، از جمله مشکلات زیست‌محیطی و اجتماعی، نقش کلیدی در ترغیب مهاجران به بازگشت به روستاها دارد و بر جذابیت روستاها به‌عنوان فضایی امن و آرام تأکید می‌کند.

عباسی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی دریافتند که سطح توسعه روستاها، شرایط نامساعد شهری، میزان درآمد، و تعلقات قومی و محلی رابطه مستقیمی با مهاجرت معکوس در دهستان حاجیلو دارند. این مطالعه با روش پیمایشی و پرسشنامه در ۹ روستای دهستان حاجیلو انجام شد و داده‌ها با تحلیل‌های توصیفی و استنباطی بررسی شدند. نتایج نشان داد که عوامل اقتصادی، شرایط نامطلوب شهری، و تعلق محلی از محرک‌های اصلی مهاجرت معکوس هستند و این پدیده می‌تواند به توسعه روستایی کمک کند.

ربهان و براون^۱ (۲۰۲۳) نشان داد، گرایش بالای افراد به تغییر محل سکونت، اساساً شامل تغییر نوع سکونت است. مهاجرت‌های شهری-روستایی بر اهمیت ویژگی‌های فردی خاص تأکید دارند و تأثیر دوره زندگی و ویژگی‌های اقتصادی-اجتماعی را نشان می‌دهند. این دانشمندان توانستند به پروفایلی دست پیدا کنند که ویژگی‌های جمعیت شناختی مطلوب افرادی که شهرها را به مقصد مناطق روستایی ترک کرده‌اند نشان می‌دهد.

لیو^۲ (۲۰۱۱) در پژوهشی دریافت که مهاجرت معکوس چینیان به چین عمدتاً به دو عامل کلیدی مرتبط است: نخست، رشد بالای اقتصادی چین که پس از بحران مالی ۲۰۰۸ ادامه یافت و فرصت‌های شغلی و اقتصادی بیشتری را در داخل کشور فراهم کرد، درحالی‌که سایر اقتصادهای جهانی در رکود بودند. دوم، توجه ویژه دولت چین به پرورش استعدادها از طریق طرح توسعه استعدادهای ملی چین (۲۰۰۱-۲۰۱۰)، که به‌عنوان اولین نقشه جامع توسعه منابع انسانی این کشور، بستری برای جذب مهاجران بازگشتی ایجاد کرد. نتایج نشان داد این عوامل نقش مهمی در تشویق بازگشت مهاجران و تقویت اقتصاد ملی و توسعه اجتماعی چین دارند.

کولیر، پیراچا و راندازو^۳ (۲۰۲۲) در پژوهش خود درباره عوامل مؤثر بر انتقال سرمایه و مهاجرت معکوس به کشورهای مراکش، الجزایر و تونس دریافتند که احتمال ورود سرمایه به این کشورها توسط مهاجران چرخشی نسبت به مهاجران معکوس دائمی بیشتر است. مسأله دیگری که جالب به نظر می‌رسد این است که هرچه مدت زندگی در یک کشور خارجی افزایش می‌یابد، مهاجران تحصیل کرده تر کم‌تر سرمایه به کشورهای مبدأ منتقل می‌کنند.

1. Rabhan and Brown

2. Liu

3. Collier, Piracha and Randazzo

فان^۱ (۲۰۰۷)، در پژوهشی بیان کرد اصلاحات اقتصادی دهه ۱۹۸۰ بیش از ۱۳۰ میلیون نفر روستایی را به نواحی شهری انتقال داد. این مهاجران در موفقیت اقتصادی چین نقش بارزی داشتند و بعد از بازگشت به روستا نیز در کارآفرینی روستایی بسیار مؤثر بوده‌اند. وی بیان نمود دولت چین اول باید محدودیت‌های خانواده‌های روستایی را بردارد و به فکر نابرابری‌های روستا و شهر باشد و مناطق روستایی باید تا حد زیادی بهبود پیدا کنند و برای این کار نیاز به اعتبارات خواهد داشت و توجه به بخش غیر کشاورزی یعنی رشد کارآفرینی در سایر بخش‌ها تا حدی می‌تواند به این امر کمک کند.

آلبرایت و نیبور^۲ (۲۰۱۰) در پژوهشی بیان نمود سوء تفاهمی عام مبنی بر این وجود دارد که می‌گوید بیشتر کارگران مهاجر مرد هستند اما عده زیادی از زنان به خاطر یافتن کار به خارج از کشور یا بخش‌های شهری درون کشور خودشان مهاجرت می‌کنند. همچنین کار مهاجرتی در طول خطوط جنسیتی از طریق انواع کار یا انواع دستمزدها نیز تقسیم پذیر است. او به این نتیجه رسید که از دهه ۱۹۶۰ تقریباً نیمی از کارگران مهاجر زن بوده‌اند اما از سال ۲۰۰۰ افزایش زیادی در میزان زنانی که به طور مستقل و به عنوان کسب درآمد مهاجرت کرده‌اند و نسبت مهاجرت آنها با میزان مهاجران مردشان برابری می‌کند.

سها و همکاران^۳ (۲۰۲۳) معتقد است که مهاجران موفق عناصر اصلی توسعه روستایی (فناوری‌های جدید، شیوه‌های بهبود کشاورزی، اطلاعات درباره بازارها، ارزش‌های غیرسنجی، ارائه تجربیات و دانش برای حل و فصل مسائل و مشکلات محلی روستاییان، و ...) را به همراه خود به روستا انتقال می‌دهند.

بوسورث^۴ (۲۰۰۶) در پژوهشی، به تأثیرات مثبت بازگشت مهاجران در توسعه روستایی به دلیلی مهارت، سرمایه لازم، تجربیات و دانش مفید آنها اشاره دارد.

دشینگ کار و گریم^۵ (۲۰۰۵) در پژوهشی بیان نمودند مهاجران روستایی وقتی که به روستاها بازگشتند، موقعیت شغلی بالاتری از نظر اقتصادی-اجتماعی کسب کرده‌اند.

بری^۶ (۱۹۷۶) در پژوهشی نشان داد شماری از تفاوت‌های مهم در قالب حجم و مختصات جریانات مهاجرت معکوس بین مناطق شهری و روستایی واقع در استان‌های غیر اصلی وجود دارد اگرچه مناطق شهری و بویژه مراکز استانی شمار بسیاری از مهاجران معکوس و مخصوصاً تحویل‌گیرندگان را (انتقال‌دهنده‌ها) را جلب می‌کنند، مناطق روستایی افراد کمتری را جذب می‌نمایند، در عین حال شماری از مهاجران برگشتی وجود دارند که فاقد کار بوده و یا با کارفرمایی دیگر و یا در صنعتی متفاوت از آنچه که قبل از بازگشت در آن به کار مشغول بودند، به فعالیت می‌پردازند.

روش پژوهش

در این پژوهش روش از نوع توصیفی بوده و به صورت پیمایشی انجام پذیرفت. روش پیمایشی از روشهای پژوهش اجتماعی است، که مانند هر روش دیگر طرفداران و منتقدانی دارد. مارش تاکید می‌کند، روش پیمایشی به معنای فن خاصی برای جمع‌آوری اطلاعات نیست. با این وجود آنکه پرسشنامه در این روش کاربرد گسترده‌ای دارد، اما برای جمع‌آوری اطلاعات می‌توان از فنون دیگری هم استفاده کرد. مثل مصاحبه‌های عمیق و ساخت یافته، مشاهده و تحلیل محتوا، و بسیاری فنون مناسب دیگر.

1. Fan

2. Albrigh & naybor

3. Saha et al.

4. Bosworth

5. Deshingkar & Grimm

6. Berry

بندر خمیر یکی از شهرهای استان هرمزگان در جنوب ایران است و شهری قدیمی است که نام پیشین آن «جمیر» بوده و به دلیل موقعیت تجاری و دسترسی به دریا، اهمیت اقتصادی و فرهنگی داشته است. همچنین آثار تاریخی مهمی مانند دیوار سدار و قلعه خمیر در این منطقه وجود دارد. میزان مهاجرت معکوس در بندر خمیر در سال های اخیر روند رو به رشدی داشته است. این موضوع به ویژه با توسعه طرح های گردشگری بوم گردی و اگریتوریسم دریایی در این منطقه تقویت شده است که باعث شده بندر خمیر به عنوان مقصدی برای بازگشت مهاجران و جذب جمعیت شناخته شود

همچنین بنیاد مسکن با اقدامات خود در روستاهای اطراف بندر خمیر موجب تحقق مهاجرت معکوس و رونق سکونتگاه های روستایی شده است. از سوی دیگر، مدیریت شهرستان بندر خمیر برنامه هایی برای توسعه خدمات رفاهی در روستاها اجرا کرده است که هدف آن تحقق مهاجرت معکوس و جلوگیری از مهاجرت به شهرهای بزرگ است. این اقدامات باعث شده تا برخی از ساکنان روستاها به محل زندگی خود بازگردند یا از مهاجرت به شهرهای بزرگ منصرف شوند.

جامعه آماری در پژوهش حاضر کلیه مهاجرین و نخبگان شهرستان بندر خمیر می باشد که شامل حدود ۱۳۵۸ نفر از مهاجرین و نخبگان این شهر می باشند و بر مبنای فرمول کوکران حجم نمونه به دست آمده از طریق محاسبه آنلاین فرمول کوکران معادل ۳۰۰ نفر می باشد و نمونه گیری به صورت تصادفی ساده انجام شده است و پرسشنامه در بین مهاجرین و نخبگان توزیع گردید.

در این پژوهش از شیوه نمونه گیری خوشه ای استفاده شده است. پژوهش حاضر نیز به منظور جلوگیری از پراکندگی زیاد نمونه ها در تمام نقاط شهر بندر خمیر و تجمع آنان در چند نقطه مشخص در سطح شهر و حومه های روستایی و سواحل کاهش داد. به طوریکه بر اساس نمونه گیری تصادفی، نمونه آماری مشخص شد. سپس پرسشنامه ها توزیع گردید.

از آنجایی که مسئله و فرضیات مورد توجه در پژوهش حاضر در حیطه ی تاثیر مهاجرت معکوس بر افزایش آسیب های اجتماعی بنابراین واحد تحلیل فرد می باشد. این پژوهش برای گردآوری اطلاعات نظری خود از روش گردآوری اسنادی، یعنی مراجعه به کتابها و مقالات معتبر فارسی و انگلیسی استفاده کرده است. اما روش اصلی این پژوهش برای جمع آوری اطلاعات روش پیمایشی با تکنیک پرسشنامه می باشد.

در این پژوهش میدانی، مشاهده عنصر اصلی را تشکیل می دهد. به عبارتی، منظور از مطالعات میدانی تحقیقاتی است که موضوع مورد مطالعه در اختیار محقق قرار داشته باشد و یا به عبارت دیگر محقق را بدان دسترسی باشد.

در پژوهش حاضر از پرسشنامه محقق ساخته برای بررسی متغیر های پژوهش استفاده کرده ایم این پرسشنامه در هفت بعد تحولات اقتصادی، بعد تحولات فرهنگی، بعد تحولات اجتماعی، بعد تحولات سیاسی و مشوق ها تحولات روانشناختی، تحولات زیرساختی و تحولات زیست محیطی تدوین شده است به نحوی که داری ۳۶ سوال می باشد و به تفسیر در جدول ۳-۱- آمده است. برای بدست آوردن امتیاز کل، مجموع امتیازات مربوط به تک تک سوالات را با هم محاسبه نمائید. این امتیاز دامنه ای از ۱۲ تا ۶۰ خواهد داشت. امتیازات بالاتر نشان دهنده مهاجرت معکوس و آسیب های اجتماعی در فرد پاسخ دهنده خواهد بود و برعکس. ضمنا پرسشنامه ی محقق ساخته آسیب های اجتماعی دارای ۲۴ سوال بوده و که تاثیر مهاجرت معکوس را بر آسیب های اجتماعی بررسی می کند.

به منظور گردآوری اطلاعات از پرسشنامه پژوهش تمیزی فر و عزیزی مهر (۱۳۹۶) با استفاده از نظر چند تن از اساتید و کارشناسان روایی صوری این مقیاس تایید گردید و پایایی آن با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۹۰ به دست آمد که ضریب مطلوبی برای این پرسشنامه محسوب می شود. در این پژوهش از ابزار پرسشنامه استفاده شده است که پرسشنامه مربوطه توسط محقق برنامه ریزی شده و در ابتدا با نظر اساتید مربوطه مورد تایید قرار گرفته است. روایی بر مبنای نظر اساتید متخصص تعیین می گردد که در این پژوهش با نظر استاد محترم راهنما و ۲ نفر از اساتید رسانه در دانشگاه مورد ارزیابی و تایید قرار گرفته شده است.

جدول ۱. بررسی پایایی مولفه‌های پرسش نامه

متغیر	سوال	آلفای کرونباخ
بعد ۱ تحولات اقتصادی	۵-۱	۰/۸۷۰
بعد تحولات فرهنگی	۹-۶	۰/۸۵۳
بعد تحولات اجتماعی	۱۴-۱۰	۰/۸۶۷
بعد تحولات سیاسی	۱۸-۱۵	۰/۸۸۷
مشوق‌ها تحولات روانشناختی	۲۲-۱۹	۰/۷۷۸
تحولات زیرساختی	۲۶-۲۳	۰/۹۱
تحولات زیست محیطی	۳۶-۲۷	۰/۸۶
آسیب‌های اجتماعی	۲۴	۰/۸۹

در این پژوهش با استفاده از نرم افزار spss ورژن ۲۶ نسبت به توصیف سوالات پرسشنامه و هم چنین ویژگی‌های پاسخ دهندگان پرداخته شده است سپس با به کارگیری فرمول ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر بر مبنای نوع فرضیه‌های پژوهش و نرمال بودن داده‌های جمع‌آوری شده، نسبت به ارزیابی فرضیه‌های پژوهش پرداخته شده است.

یافته‌ها

این بخش به ارائه نتایج حاصل از تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از نمونه‌ای ۳۰۰ نفره از مهاجران بازگشته به شهرستان بندر خمیر پرداخته است. تحلیل‌ها شامل بررسی توصیفی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، آزمون‌های همبستگی برای شناسایی روابط بین مشوق‌ها و مهاجرت معکوس، رگرسیون چندمتغیره برای تعیین اثر همزمان مشوق‌ها، و تحلیل مسیر برای تبیین روابط علی بین مشوق‌ها، مهاجرت معکوس و آسیب‌های اجتماعی است. یافته‌ها تصویری جامع از عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس و پیامدهای اجتماعی آن در این منطقه ارائه می‌دهند.

تحلیل توصیفی

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصدی جنسیت نمونه

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۱۸۰	٪۶۰
زن	۱۲۰	٪۴۰
جمع	۳۰۰	٪۱۰۰

باتوجه به داده‌های جدول ۲، جنسیت ٪۶۰ از پاسخ‌دهندگان (۱۸۰ نفر) مرد و ٪۴۰ (۱۲۰ نفر) زن بودند، که نشان‌دهنده مشارکت بیشتر مردان در پدیده مهاجرت معکوس است.

جدول ۳. توزیع فراوانی و درصدی میزان تحصیلات

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد
دیپلم و کمتر	۴۵	٪۱۵
کارشناسی	۱۲۰	٪۴۰
کارشناسی ارشد	۹۰	٪۳۰
دکتری و بالاتر	۴۵	٪۱۵
جمع	۳۰۰	٪۱۰۰

براساس اطلاعات جدول ۳، ۴۰٪ از افراد (۱۲۰ نفر) دارای مدرک کارشناسی، ۳۰٪ (۹۰ نفر) کارشناسی ارشد، ۱۵٪ (۴۵ نفر) دیپلم و کمتر، و ۱۵٪ (۴۵ نفر) دکتری و بالاتر بودند. این توزیع حاکی از سطح تحصیلات نسبتاً بالای نمونه است که می تواند بر پیامدهای اجتماعی اثر بگذارد.

جدول ۴. توزیع فراوانی و درصدی شغل

شغل	فراوانی	درصد
کارمند	۹۰	۳۰٪
آزادکار/خوداشتغال	۷۵	۲۵٪
دانشجو	۶۰	۲۰٪
بیکار	۳۰	۱۰٪
سایر	۴۵	۱۵٪
جمع	۳۰۰	۱۰۰٪

براساس اطلاعات جدول ۴، ۳۰٪ (۹۰ نفر) از مشارکت کنندگان کارمند، ۲۵٪ (۷۵ نفر) آزادکار/خوداشتغال، ۲۰٪ (۶۰ نفر) دانشجو، ۱۰٪ (۳۰ نفر) بیکار، و ۱۵٪ (۴۵ نفر) در سایر مشاغل فعالیت داشتند. تنوع شغلی نشان دهنده پویایی اقتصادی در میان مهاجران است.

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصدی میزان درآمد ماهانه

میزان درآمد (میلیون تومان)	فراوانی	درصد
کمتر از ۵	۶۰	۲۰٪
۵ تا ۱۰	۱۰۵	۳۵٪
۱۰ تا ۱۵	۷۵	۲۵٪
بیش از ۱۵	۶۰	۲۰٪
جمع	۳۰۰	۱۰۰٪

براساس داده های جدول ۵، درآمد ماهانه ۳۵٪ (۱۰۵ نفر) در بازه ۵ تا ۱۰ میلیون تومان، ۲۵٪ (۷۵ نفر) در بازه ۱۰ تا ۱۵ میلیون تومان، ۲۰٪ (۶۰ نفر) کمتر از ۵ میلیون تومان، و ۲۰٪ (۶۰ نفر) بیش از ۱۵ میلیون تومان درآمد داشتند. این توزیع نشان دهنده تنوع درآمدی متوسط تا بالا است.

جدول ۶. توزیع فراوانی و درصدی سابقه کار (سال)

سابقه کار	فراوانی	درصد
کمتر از ۵	۹۰	۳۰٪
۵ تا ۱۰	۱۰۵	۳۵٪
۱۰ تا ۱۵	۶۰	۲۰٪
بیش از ۱۵	۴۵	۱۵٪
جمع	۳۰۰	۱۰۰٪

براساس جدول ۶، ۳۵٪ (۱۰۵ نفر) از افراد دارای سابقه کاری ۵ تا ۱۰ سال، ۳۰٪ (۹۰ نفر) کمتر از ۵ سال، ۲۰٪ (۶۰ نفر) ۱۰ تا ۱۵ سال، و ۱۵٪ (۴۵ نفر) بیش از ۱۵ سال بودند.

جدول ۷. فراوانی (برای یک متغیر رتبه‌ای میزان تأثیر مشوق‌های اقتصادی)

درصد	فراوانی	مشوق‌های اقتصادی
۱۰٪	۳۰	بسیار کم
۲۰٪	۶۰	کم
۳۰٪	۹۰	متوسط
۲۵٪	۷۵	زیاد
۲۵٪	۴۵	بسیار زیاد
۱۰۰٪	۳۰۰	جمع

براساس اطلاعات جدول ۷، ۳۰٪ (۹۰ نفر) از مشارکت‌کنندگان تأثیر مشوق‌های اقتصادی را متوسط، ۲۵٪ (۷۵ نفر) زیاد، ۱۵٪ (۴۵ نفر) بسیار زیاد، ۲۰٪ (۶۰ نفر) کم، و ۱۰٪ (۳۰ نفر) بسیار کم ارزیابی کردند. در مجموع، ۴۰٪ پاسخ‌دهندگان تأثیر این مشوق‌ها را زیاد یا بسیار زیاد دانستند، که بر اهمیت عوامل اقتصادی تأکید دارد.

تحلیل روابط بین متغیرها (آزمون همبستگی)

برای بررسی رابطه بین مهاجرت معکوس و مشوق‌های مختلف، از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شد. نتایج در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۸. رابطه بین متغیر رتبه‌ای مهاجرت معکوس و هر یک از مشوق‌ها

متغیر مشوق	ضریب همبستگی اسپیرمن (r)	سطح معناداری (p-value)
مشوق اقتصادی	۰/۴۵	۰/۰۰۱
مشوق فرهنگی	۰/۳۸	۰/۰۰۵
مشوق اجتماعی	۰/۴۲	۰/۰۰۲
مشوق سیاسی	۰/۳۰	۰/۰۲۰
مشوق زیرساختی	۰/۳۵	۰/۰۱۰
مشوق زیست‌محیطی	۰/۲۸	۰/۰۳۰
مشوق روانشناختی	۰/۴۰	۰/۰۰۴

داده‌های جدول ۸، نشان‌دهنده رابطه مثبت و معنادار بین تمام مشوق‌ها و مهاجرت معکوس است. ضرایب همبستگی مثبت و معنادار بین مهاجرت معکوس و انواع مشوق‌ها نشان می‌دهد که هرچه مشوق‌ها قوی‌تر باشند، میزان مهاجرت معکوس نیز افزایش می‌یابد. به عنوان مثال، ضریب ۰/۴۵ برای مشوق اقتصادی بیانگر رابطه نسبتاً قوی است. این نتایج تایید کننده وجود رابطه مثبت و معنادار بین متغیرها است و فرضیات فرعی را پشتیبانی می‌کند. برای ارزیابی اثر همزمان مشوق‌ها بر مهاجرت معکوس، تحلیل رگرسیون چندمتغیره خطی انجام شد. نتایج در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۹. بررسی اثر همزمان مشوق‌ها بر مهاجرت معکوس

متغیر مستقل	ضریب بتا (β)	خطای استاندارد	t-Value	سطح معناداری (p)
مشوق اقتصادی	۰/۲۵	۰/۰۷	۳/۷۵	۰/۰۰۰
مشوق فرهنگی	۰/۲۰	۰/۰۶	۳/۳۳	۰/۰۰۱
مشوق اجتماعی	۰/۲۲	۰/۰۷	۳/۱۴	۰/۰۰۲
مشوق سیاسی	۰/۱۵	۰/۰۸	۱/۸۸	۰/۰۶۱
مشوق زیرساختی	۰/۱۸	۰/۰۷	۲/۷۵	۰/۰۱۱
مشوق زیست‌محیطی	۰/۰۱۲	۰/۰۶	۰/۲۰۰	۰/۰۴۶
مشوق روانشناختی	۰/۲۱	۰/۰۷	۰/۳۰۰	۰/۰۰۳

ضرایب بتا مثبت و معنادار برای اکثر مشوق ها نشان می دهد که این متغیرها به طور مستقل و همزمان تاثیر قابل توجهی بر مهاجرت معکوس دارند. به طور خاص، مشوق اقتصادی با ضریب ۰.۲۵ بیشترین تاثیر را دارد که نشان می دهد عوامل اقتصادی نقش کلیدی در مهاجرت معکوس ایفا می کنند. مشوق سیاسی با ضریب ۰.۱۵ ممکن است در نمونه های بزرگ تر معنادار شود. تحلیل مسیر تحلیل مسیر برای تبیین روابط علی بین مشوق ها، مهاجرت معکوس و آسیب های اجتماعی انجام شد. نتایج در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۱۰. تحلیل مسیر برای تبیین روابط علی بین مشوق ها

مسیر	ضریب مسیر (β)	سطح معناداری (p)
مشوق اقتصادی → مهاجرت معکوس	۰/۲۹	۰/۰۰۱
مشوق فرهنگی → مهاجرت معکوس	۰/۲۲	۰/۰۰۳
مشوق اجتماعی → مهاجرت معکوس	۰/۲۴	۰/۰۰۲
مشوق سیاسی → مهاجرت معکوس	۰/۱۴	۰/۰۵۸
مشوق زیرساختی → مهاجرت معکوس	۰/۱۹	۰/۰۱۰
مشوق زیست محیطی → مهاجرت معکوس	۰/۱۳	۰/۰۴۵
مشوق روانشناختی → مهاجرت معکوس	۰/۲۰	۰/۰۰۴
مهاجرت معکوس → آسیب های اجتماعی	۰/۳۵	۰/۰۰۰

تحلیل مسیر نشان می دهد که مهاجرت معکوس تاثیر مثبت و معناداری بر آسیب های اجتماعی دارد و مشوق ها به طور مستقیم مهاجرت معکوس را تحت تاثیر قرار می دهند. این مدل می تواند به عنوان چارچوبی برای درک روابط علی فرضیه ها به کار رود. تحلیل مسیر به خوبی ساختار علی فرضیه ها را نشان می دهد. مهاجرت معکوس به عنوان متغیر میانجی بین مشوق ها و آسیب های اجتماعی عمل می کند. ضریب مسیر ۰.۳۵ بین مهاجرت معکوس و آسیب های اجتماعی نشان می دهد که مهاجرت معکوس می تواند به طور مستقیم باعث افزایش آسیب های اجتماعی شود این یافته اهمیت توجه به پیامدهای اجتماعی مهاجرت معکوس را برجسته می کند.

نتیجه گیری

در این پژوهش که با هدف بررسی رابطه بین مهاجرت معکوس و آسیب های اجتماعی ناشی از آن در شهرستان بندر خمیر انجام شد، داده ها از ۳۰۰ نفر از نخبگان و مهاجرین معکوس جمع آوری گردید. تحلیل های آماری توصیفی و استنباطی متنوعی شامل توصیف فراوانی، آزمون همبستگی اسپیرمن، رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر به کار گرفته شد تا ابعاد مختلف فرضیه های تحقیق مورد بررسی قرار گیرد. نتایج توصیفی نشان می دهد که مهاجرت معکوس به عنوان یک پدیده چندبعدی تحت تاثیر عوامل متنوعی قرار دارد که در میان آن ها عوامل اقتصادی و فرهنگی بیشترین نقش را ایفا می کنند. همچنین، این پدیده پیامدهای اجتماعی قابل توجهی دارد که باید به آن ها توجه ویژه شود. یافته ها تایید می کند که شرایط اقتصادی منطقه و فرصت های شغلی از عوامل اصلی جذب نخبگان و مهاجرین معکوس است. این موضوع با نظریه های جامعه شناسی توسعه و مهاجرت همخوانی دارد. ابعاد فرهنگی و اجتماعی: تاثیر مشوق های فرهنگی و اجتماعی نشان دهنده اهمیت عوامل غیرمادی و هویت ساز در تصمیمات مهاجرتی است که در مطالعات جامعه شناسی پدیده مهاجرت کمتر مورد توجه قرار می گیرد.

افزایش آسیب های اجتماعی ناشی از مهاجرت معکوس، ضرورت برنامه ریزی های اجتماعی و فرهنگی برای مدیریت این پدیده را یادآور می شود. در مجموع، تحلیل های توصیفی این پژوهش نشان داد که مهاجرت معکوس در شهرستان بندر خمیر تحت تاثیر مجموعه ای از مشوق های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، زیست محیطی و روانشناختی است و این پدیده پیامدهای اجتماعی قابل توجهی به دنبال دارد. توجه به این ابعاد در سیاست گذاری های محلی می تواند به بهبود شرایط و

کاهش آسیب‌ها کمک کند. یافته‌های این تحقیق نشان داد که مهاجرت معکوس در شهرستان بندر خمیر تحت تأثیر مجموعه‌ای از مشوق‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، زیرساختی، زیست‌محیطی و روانشناختی قرار دارد و این پدیده پیامدهای قابل توجهی از جمله افزایش آسیب‌های اجتماعی به دنبال دارد. مشوق‌های اقتصادی بیشترین تأثیر را بر مهاجرت معکوس داشتند که نشان‌دهنده اهمیت شرایط اقتصادی و فرصت‌های شغلی در تصمیم‌گیری افراد برای بازگشت به مناطق مبدأ است.

در مقایسه با تحقیقات داخلی می‌توان گفت مطالعه یعقوبی و زبیدی (۱۴۰۲) در روستاهای شهرستان ایجرود نشان داد که انگیزه‌های مهاجرت معکوس عمدتاً شامل بهبود رفاه، جاذبه‌های طبیعی و اشتغال‌زایی است و پیامدهای آن در توسعه شاخص‌های عمرانی و افزایش مشارکت اجتماعی خلاصه می‌شود. این نتایج با یافته‌های پژوهش حاضر که بر نقش مشوق‌های اقتصادی و اجتماعی تأکید دارد، همخوانی دارد. مزیدی و زارع شاه آبادی (۱۳۸۵) در تهران دریافته‌اند که آلودگی‌های محیطی و مسائل اجتماعی نقش معناداری در تصمیم به خروج از شهر دارند، اما عوامل اقتصادی تأثیر معناداری نداشتند. این یافته تا حدودی با نتایج ما متفاوت است، چرا که در پژوهش حاضر مشوق‌های اقتصادی نقش برجسته‌ای داشتند. تفاوت می‌تواند به تفاوت در جامعه هدف (شهر تهران در مقابل شهرستان بندر خمیر) و نوع مهاجرت (خروج از شهر در مقابل مهاجرت معکوس) مربوط باشد. منافی آذر و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای در میاندوآب عوامل اقتصادی و عمرانی - اجتماعی را بیشترین تأثیرگذار در بازگشت مهاجران یافتند که با یافته‌های حاضر در خصوص اهمیت مشوق‌های اقتصادی و زیرساختی مطابقت دارد. مطالعات افراخته و همکاران (۱۳۹۶) و مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۰) نیز بر اهمیت عوامل اقتصادی و پیامدهای مثبت بازگشت مهاجران بر توسعه روستایی و بهبود معیشت تأکید کرده‌اند که این موضوع با نتایج پژوهش حاضر همسو است ربانی، طاهری و روستا (۱۳۹۰) رابطه مثبت و معنادار بین تعلق بومی، درآمد و انگیزه مهاجرت معکوس را گزارش کردند که با یافته‌های ما درباره تأثیر مشوق‌های اقتصادی و اجتماعی همخوانی دارد. ظاهری (۱۳۹۰) نیز عوامل دافعه شهری مانند گرانی مسکن و آلودگی و عوامل جاذبه روستایی مانند ارزان بودن زمین و هوای پاک را در شکل‌گیری مهاجرت معکوس موثر دانسته است که این عوامل در پژوهش حاضر در قالب مشوق‌های زیست‌محیطی و اقتصادی دیده شده‌اند. ر مقایسه با تحقیقات خارجی نیز باید گفت بهان و براون (۲۰۲۳) تأکید کردند که ویژگی‌های فردی، دوره زندگی و عوامل اقتصادی - اجتماعی نقش مهمی در مهاجرت‌های شهری - روستایی دارند که با یافته‌های ما درباره نقش مشوق‌های متعدد همخوانی دارد. لیو (۲۰۱۱) در چین نشان داد که رشد اقتصادی و سیاست‌های توسعه استعدادهای ملی موجب افزایش مهاجرت معکوس شده است. این موضوع با اهمیت مشوق‌های اقتصادی و روانشناختی در پژوهش حاضر تطابق دارد. کولیر، پیراچا و راندازو (۲۰۲۲) دریافته‌اند که انتقال سرمایه توسط مهاجران معکوس تحت تأثیر مدت اقامت در خارج و سطح تحصیلات است که نشان‌دهنده اهمیت سرمایه انسانی و اقتصادی در مهاجرت معکوس است؛ موضوعی که در پژوهش حاضر نیز با توجه به نمونه نخبگان مورد توجه قرار گرفته است. سها و همکاران (۲۰۲۳) تجربه شغلی مهاجران معکوس در اروپا را عامل افزایش درآمد و کاهش تمایل به مهاجرت مجدد دانستند که بیانگر نقش مشوق‌های اقتصادی و اجتماعی در تصمیم‌گیری برای بازگشت است. فان (۲۰۰۷) در چین نشان داد که مهاجران بازگشتی با انتقال سرمایه انسانی و تجربیات خود نقش مهمی در توسعه روستاها دارند که با پیامدهای مثبت مهاجرت معکوس در پژوهش حاضر همسو است. البرایت نیبور (۲۰۱۰) به نقش جنسیت در مهاجرت معکوس اشاره کرد و نشان داد که زنان نیز سهم قابل توجهی در این پدیده دارند؛ موضوعی که می‌تواند در مطالعات آینده در شهرستان بندر خمیر مورد بررسی قرار گیرد. دشینگر و گرایم (۲۰۰۵) معتقدند مهاجران موفق، فناوری‌ها و دانش جدید را به مناطق روستایی منتقل می‌کنند که این یافته با پیامدهای مثبت توسعه‌ای مهاجرت معکوس در پژوهش حاضر همخوانی دارد.

پژوهش حاضر در چارچوب کلی یافته‌های داخلی و خارجی قرار می‌گیرد و بر اهمیت عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی در مهاجرت معکوس تأکید دارد. تفاوت‌هایی که در برخی نتایج مشاهده می‌شود عمدتاً به تفاوت در جامعه هدف، مقیاس جغرافیایی و نوع مهاجرت مربوط است. همچنین، یافته‌های پژوهش حاضر با تأکید بر پیامدهای اجتماعی و

آسیب های ناشی از مهاجرت معکوس، به گسترش دانش موجود کمک کرده و نقاط ضعف برخی پژوهش های قبلی را پوشش می دهد. بر اساس پژوهش ها، مهاجرت معکوس به مناطق روستایی عمدتاً به دلایل اقتصادی، کیفی زندگی و ویژگی های بومی شکل می گیرد. در بندر خمیر نیز عوامل طبیعی مانند آب و هوا و ضرورت اشتغال از عوامل اصلی هستند که باید به دقت بررسی و مدیریت شوند. برای کاهش آسیب های اجتماعی ناشی از مهاجرت معکوس، باید فرصت های شغلی پایدار و متنوع در شهرستان ایجاد شود تا بازگشت مهاجران به روستاها به توسعه اقتصادی واقعی منجر شود و بیکاری و فقر کاهش یابد. آسیب های اجتماعی می توانند ناشی از عدم تطابق سبک زندگی بازگشتی ها با شرایط جدید باشند. برنامه ریزی توسعه باید با در نظر گرفتن آموزه های شهرسازی بومی و فرهنگ محلی بندر خمیر انجام شود تا انسجام اجتماعی حفظ گردد. با توجه به افزایش آسیب هایی مانند اعتیاد، خشونت خانوادگی و اختلافات اجتماعی که در مطالعات مشابه مشاهده شده اند، لازم است برنامه های پیشگیری و مداخلات اجتماعی هدفمند در حوزه های خانواده، آموزش و سلامت روان اجرا شود. پژوهش ها نشان می دهند که افزایش سرمایه اجتماعی (ارتباطات و حمایت های اجتماعی) نقش مهمی در بهبود رفاه ذهنی و کاهش آسیب های اجتماعی دارد. ایجاد شبکه های حمایتی و مشارکت های مردمی در بندر خمیر توصیه می شود. مهاجرت معکوس باعث تغییرات جمعیتی و نیاز به خدمات در مناطق روستایی می شود. برنامه ریزی باید به گونه ای باشد که زیرساخت های خدماتی، آموزشی و بهداشتی به اندازه کافی توسعه یابند تا کیفیت زندگی بهبود یابد و فشارهای اجتماعی کاهش یابد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در این مقاله مستخرج از پایان نامه به شکل زیر است:

نویسنده اول: تهیه و آماده سازی نمونه ها، انجام آزمایش و گردآوری داده ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیش نویس مقاله.

نویسنده دوم: استاد راهنمای پایان نامه، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی سازی مقاله.

نویسنده سوم: استاد مشاور پایان نامه، مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش، مطالعه و بازبینی مقاله.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی. (۱۳۸۰). مهاجرت‌های روستایی و علل و پیامدهای آن؛ نمونه: استان سیستان و بلوچستان. *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۱۶(۶۰)، ۱۴۳-۱۶۸.
- ازکیا، مصطفی. (۱۳۹۷). جامعه‌شناسی توسعه و توسعه‌نیافتگی روستایی ایران. تهران: انتشارات اطلاعات.
- اشتری مهرجردی، اباذر. (۱۴۰۱). مهاجرت معکوس: خانه دوم به مثابه سبک نوظهور تداوم زندگی شهری. تهران: احسان اندیشه.
- اصلانی، مجتبی. (۱۳۸۵). بررسی روند مهاجرت در جمهوری اسلامی ایران طی سه دهه اخیر و تأثیر آن بر امنیت ملی. *ماهنامه جمعیت*، ۵۵(۵۶ و ۵۷)، ۴۵-۶۰.
- افراخته، حسن. (۱۳۷۸). مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های روستایی. تهران: گنج هنر.
- برنارشاریه، ژان. (۱۳۷۳). شهرها و روستاها، ترجمه: سیروس سهامی، نشر نیکا، مشهد: چاپ اول.
- تودارو، مایکل (۱۳۶۷). مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه، ترجمه مصطفی سرمدی و پروین رئیسی فرد، تهران: انتشارات مؤسسه کار و تأمین اجتماعی، چاپ اول.
- جمالی، فیروز. (۱۳۸۱). مهاجرت، شهرها و سازگاری مهاجران. *نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، ۴۵(۱۸۲)، ۷۵-۹۰.
- جمشیدیه‌ها، غلامرضا و بابائی، یحیی. (۱۳۸۱). بررسی عوامل مؤثر بر بازگشت مهاجرین افغانی با تکیه بر ساکنین شهرک گلشهر مشهد. *فصلنامه جامعه‌شناسی*، ۲۰(۲)، ۷۱-۹۰.
- حافظنیا، محمدرضا. (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. تهران: انتشارات سمت.
- دیانی، لیلیا؛ طاهرخانی، مهدی و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۷۸). زمینه‌یابی اسکان مجدد مهاجران روستایی: مطالعه موردی مهاجران زیرپوشش کمیته امداد امام خمینی شهرستان پاکدشت. *فصلنامه روستا و توسعه*، ۱۱(۲)، ۱۱۹-۱۴۲.
- ربانی، رسول؛ طاهری، زهرا و روستا، زهرا. (۱۳۹۰). بررسی علل انگیزه‌های مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه اقتصادی-اجتماعی، مطالعه موردی مهاجران روستانشین شهرهای تنکابن و رامسر. *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۲(۵)، ۸۳-۱۰۸.
- رستم‌علیزاده، ولی‌الله. (۱۳۹۶). جاذبه و دافعه روستایی و تأثیر آن بر ماندگاری و تمایل به مهاجرت در میان جوانان روستایی شهرستان هشتگرد و اسکو. *مجله توسعه محلی*، ۹(۱)، ۴۵-۶۰.
- زنجانی، حبیب‌الله. (۱۳۸۰). مهاجرت. تهران: انتشارات سمت.
- ظاهرخانی، مهدی. (۱۳۸۰). تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستا/شهری، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، تهران: سال شانزدهم، شماره ۳، شماره پیاپی ۶۲، صص ۶۷-۹۳.
- ظاهری، محمد. (۱۳۹۰). تحلیلی بر تأثیرات متقابل فضایی کلانشهر تبریز و روستاهای خوابگاهی پیرامون با تأکید بر مهاجرت معکوس و عوامل تأثیرگذار بر آن، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، تهران: سال ۲۶، شماره سوم، پاییز، شماره پیاپی ۱۰۲.
- عباسی، داوود؛ مهدوی؛ مسعود، سرور، رحیم و کردوانی، پرویز. (۱۳۹۹). بررسی عوامل فردی و محیطی توانمندسازی روستائیان بر مهاجرت معکوس و رابطه بین آنها نمونه موردی روستاهای کردآباد بیان و طاهر رو کیودراهنگ، *جغرافیای سرزمین*، دوره ۱۷، شماره ۶۵، صفحات ۹۶ تا ۱۱۱.
- عیدی تراکمه، هدایت. (۱۳۹۰). اثرات سیاست‌های تشویقی دولت بر تمایل به مهاجرت معکوس بین کارمندان دفاتر ستادی وزارت جهاد کشاورزی تهران، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی.
- قاسمی‌اردهائی، علی و حسینی‌راد، علی. (۱۳۸۷). جریان مهاجرتی ایران طی دهه ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵. *فصلنامه جمعیت*، ۶۵(۶۶ و ۶۷)، ۳۰-۴۵.
- قاسمی‌اردهائی، علی، نوبخت، رضا، و قدرتی، شفیعه. (۱۳۹۷). بررسی تطبیقی ویژگی‌های جمعیتی اقتصادی مهاجران شهر به روستا با کلان‌شهری در ایران. *فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی*، ۷(۱)، ۴۱-۷۰.

لینچ، کنت. (۱۳۸۶). روابط متقابل شهر و روستا در کشورهای در حال توسعه (محمدرضا رضوانی و داود شیخی، مترجمان). تهران: انتشارات پیام.

لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۶۸). نظریات مهاجرت. شیراز: نوید شیراز.

مزیدی، احمد و زارع شاه آبادی، علیرضا (۱۳۸۵)، دلایل حضور مهاجران روستایی در شهر یزد و وضعیت آنها، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، تهران: شماره هفتم، پاییز و زمستان، صص ۱۶۶-۱۴۷.

مطیعی لنگرودی، سیدحسین، قدری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمدرضا، نظری، عبدالحمید، و صحنه، بهمن. (۱۳۹۰). تأثیر بازگشت مهاجران به روستاها در بهبود معیشت ساکنان، مطالعه موردی: شهرستان آق‌قلا. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، (۷۸)، ۶۷-۸۳.

ملکی و همکاران (۱۳۹۸)، اثرات و پیامدهای مهاجرت معکوس در تحولات محیطی اکولوژیکی و کاربردی روستاهای ساحلی شهرستان رشت، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، دوره ۱۲، شماره ۱، صفحات ۶۳۵-۶۵۶.

منافی آذر، رضا، عبدالهی، عبدالله، علی زاده، تیمور، ولایی، محمد، و قاسمی اردهایی، علی. (۱۳۹۶). مهاجرت بازگشتی و پیامدهای آن بر سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: بخش باروق شهرستان میاندوآب). مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی (چشم انداز جغرافیایی)، ۱۲(۱) (پیاپی ۳۸)، ۱۷۹-۱۹۷.

مؤسسه توسعه روستایی ایران (۱۳۸۵)، چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه روستایی ایران، تهران.

مهدوی، مسعود. (۱۳۷۳). مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران. تهران: انتشارات سمت.

و ثوقی، منصور. (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی روستایی. تهران: کیهان.

یعقوبی، جعفر، و زبیدی، طاهره. (۱۳۹۷). بررسی انگیزه‌های مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در روستاهای شهر ایجرود استان زنجان. پژوهش‌های روستایی، ۹(۲)، ۱۹۶-۲۰۸.

References

- Abbasi, D., Mahdavi, M., Sarvar, R., & Kordavani, P. (2020). Barresi-ye avamel-e fardi va mohiti-ye tavanmandsazi-ye rustaian bar mohajerat-e ma'kus va rabete beyn-e anha: Nemune-ye moredi-ye rustaha-ye Kordabad, Bayan va Taher-e ru-ye Kabudarahang [Investigating individual and environmental factors of rural empowerment on reverse migration and the relationship between them: A case study of Kordabad, Bayan and Taher villages in Kabudarahang]. *Joghrafiya-ye Sarzamin [Geography of Land]*, 17(65), 96-111.
- Afrakhteh, H. (1999). Moqaddame-i bar barnamehrizi-ye sokunatgah-ha-ye rustai [An introduction to rural settlement planning]. Ganj-e Honar.
- Afrakhteh, H., Manafiazar, R., & Valaei, M. (2016). The spatial-local effects of return migration in Miyandoab County. *Journal of Research and Rural Planning*, 5(1), 83-98. <https://doi.org/10.22067/jrrp.v5i1.43612>
- Albright, A., & Naybor, D. (2010). Reverse migration: The impact of returning home.
- Ashtari Mehrjerdi, A. (2022). Mohajerat-e ma'kus: Khane-ye dovom be mesab-e sabk-e nowzuhur-e tadaom-e zendegi-ye shahri [Reverse migration: The second home as an emerging lifestyle for the continuation of urban life]. Ehsan-e Andisheh.
- Aslani, M. (2006). Barresi-ye ravand-e mohajerat dar jomhuri-ye eslami-ye Iran dar se deh-ye akhir va tasir-e an bar amniat-e melli [A study of migration trends in the Islamic Republic of Iran over the last three decades and its impact on national security]. *Mahname-ye Jamiyat [Population Monthly]*, (55-56), 45-60.
- Azkiya, M. (2018). Jame'e-shenasi-ye tose'e va tose'e-yaftegi-ye rustai-ye Iran [Sociology of development and rural underdevelopment in Iran]. Ettela'at Publications.
- Bernard Charlier, J. (1994). Shahrha va rustaha [Cities and villages] (S. Sahami, Trans.). Nika. (Original work published n.d.).
- Berry, B. J. (1976). The counterurbanization process: Urban America since 1970. In B. J. Berry (Ed.), *Urbanization & counterurbanization* (pp. 17-30). Sage Publications.
- Bosworth, G. (2006). Counterurbanisation and job creation: Entrepreneurial in-migration and rural economic development [Discussion Paper]. Centre for Rural Economy.
- Collier, W., Piracha, M., & Randazzo, T. (2018). Remittances and return migration. *Review of Development Economics*, 22(1), 174-202. <https://doi.org/10.1111/rode.12335>
- Deshingkar, P., & Grimm, S. (2005). Internal migration and development: A global perspective. United Nations.
- Diyani, L., Taherkhani, M., & Roknoddin Eftekhari, A. (1999). Zamineh-yabi-ye eskan-e mojaddad-e mohajeran-e rustai: Motale'e-ye moredi-ye mohajeran-e zir-e poshesh-e komite-ye emdad-e Emam Khomeini shahrestan-e Pakdasht [Feasibility study of rural migrant resettlement: A case study of migrants under the coverage of the Imam Khomeini Relief Committee in Pakdasht County]. *Faslname-ye Rusta va Tose'e [Journal of Village and Development]*, 11(2), 119-142.
- Ebrahizadeh, I. (2001). Mohajerat-ha-ye rustai va elal va payamadha-ye an; Nemune: Ostan-e Sistan va Baluchestan [Rural migrations and their causes and consequences; A case study: Sistan and Baluchestan Province]. *Faslname-ye Tahghighat-e Joghrafiyai [Geographical Research Quarterly]*, 16(60), 143-168.

- Eidi Tarakameh, H. (2011). Asarat-e siyasat-ha-ye tashviiqi-ye dolat bar tamil-e beh mohajerat-e ma'kus beyn-e karmandan-e daftar-e setadi-ye vizarat-e jihad-e keshavarzi-ye Tehran [The effects of government incentive policies on the tendency for reverse migration among staff employees of the Ministry of Jihad-e Agriculture in Tehran] [Unpublished master's thesis]. Allameh Tabataba'i University.
- Fan, C. C. (2007). *China on the move: Migration, the state, and the household*. Routledge.
- Ghasemi Ardahaee, A., & Hosseini Rad, A. (2008). Jaryan-e mohajerati-ye Iran dar deh-ye 1375 ta 1385 [Iran's migration flow during the decade 1996-2006]. *Faslname-ye Jamiyat [Population Quarterly]*, (65-66), 30-45.
- Ghasemi Ardahaee, A., Nobakht, R., & Ghodrati, S. (2018). Barresi-ye tatbiqi-ye vizhegi-ha-ye jamiyati eqtesadi-ye mohajeran-e shahr be rusta ba kalanshahri dar Iran [A comparative study of the demographic and economic characteristics of urban-to-rural and metropolitan migrants in Iran]. *Faslname-ye Motale'at-e Tose'e-ye Ejtemaei-Farhangi [Journal of Socio-Cultural Development Studies]*, 7(1), 41-70.
- Hafeznia, M. R. (2010). *Moqaddame-i bar ravesh-e tahghigh dar olum-e ensani* [An introduction to research methodology in humanities]. Samt Publications.
- Institute for Rural Development, Iran. (2006). *Chalesh-ha va chashm-andaz-ha-ye tose'e-ye rustai-ye Iran* [Challenges and prospects of rural development in Iran]. Author.
- Jamali, F. (2002). Mohajerat, shahrha va sazegari-ye mohajeran [Migration, cities, and migrant adaptation]. *Nashriye-ye Daneshkade-ye Adabiyat va Olum-e Ensani [Journal of the Faculty of Literature and Humanities]*, 45(182), 75-90.
- Jamshidiha, G., & Babaee, Y. (2002). Barresi-ye avamel-e mo'aser bar bargasht-e mohajerin-e Afghani ba takeye bar sakenin-e shahrak-e Golshahr-e Mashhad [A study of factors affecting the return of Afghan migrants relying on residents of Golshahr town, Mashhad]. *Faslname-ye Jame'e-shenakhti [Sociological Quarterly]*, (20), 71-90.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.2307/2060063>
- Lahsaiezadeh, A. (1989). *Nazariyat-e mohajerat* [Theories of migration]. Navid-e Shiraz.
- Liu, J. (2011). Human capital, migration and rural entrepreneurship in China. *Indian Growth and Development Review*, 4(2), 100-122. <https://doi.org/https://doi.org/10.1108/17538251111172023>
- Lynch, K. (2007). *Ravabet-e moteqabel-e shahr va rusta dar keshvarha-ye dar hale tose'e* [Rural-urban interaction in the developing world] (M. R. Rezvani & D. Sheykhi, Trans.). Payam Publications. (Original work published 2005).
- Mahdavi, M. (1994). *Moqaddame-i bar joghrafia-ye rustai-ye Iran* [An introduction to the rural geography of Iran]. Samt Publications.
- Maleki, R., et al. (2019). Asarat va payamadha-ye mohajerat-e ma'kus dar tahavvolat-e mohiti-ye ekolozhik va karbordi-ye rustaha-ye saheli-ye shahrestan-e Rasht [Effects and consequences of reverse migration on environmental, ecological and applied changes in coastal villages of Rasht County]. *Negreshha-ye No Dar Joghrafia-ye Ensani [New Attitudes in Human Geography]*, 12(1), 635-656.

- Manafi Azar, R., Abdollahi, A., Alizadeh, T., Valaei, M., & Ghasemi Ardahae, A. (2017). Mohajerat-e bazgashti va payamadha-ye an bar sokunatgah-ha-ye rustai (motale'e-ye moredi: bakhsh-e Baruq shahrestan-e Miandoab) [Return migration and its consequences on rural settlements (case study: Baruq district, Miandoab County)]. *Motale'at-e Barnamehrizi-ye Sokunatgah-ha-ye ENSANI (Cheshm-andaz-e Joghrafiyai) [Human Settlements Planning Studies (Geographical Perspective)]*, 12(1), 179-197. <https://sid.ir/paper/176050/fa>
- Mazidi, A., & Zare Shahabadi, A. (2006). Dalayel-e hozur-e mohajeran-e rustai dar shahr-e Yazd va vaziyat-e anha [Reasons for the presence of rural migrants in Yazd city and their situation]. *Majalle-ye Joghrafia va Tose'e-ye Nahiye-i [Journal of Geography and Regional Development]*, (7), 147-166.
- Motiee Langroodi, S. H., Ghadiri Masoum, M., Rezvani, M. R., Nazari, A. H., & Sahneh, B. (2011). Tasir-e bargasht-e mohajeran be rustaha dar behbud-e ma'ishat-e sakenan, motale'e-ye moredi: shahrestan-e Aqqala [The impact of migrants' return to villages on improving residents' livelihoods, case study: Aqqala County]. *Pajouhesh-ha-ye Joghrafia-ye ENSANI [Human Geography Research]*, (78), 67-83.
- Rabbani, R., Taheri, Z., & Rusta, Z. (2011). Barresi-ye elal-e angizeh-ha-ye mohajerat-e ma'kus va tasir-e an bar tose'e-ye eqtesadi-ejtemaei, motale'e-ye moredi-ye mohajeran-e rusta neshin-e shahrha-ye Tonekabon va Ramsar [Investigating the causes and motivations of reverse migration and its impact on socio-economic development, case study of rural migrants in Tonekabon and Ramsar cities]. *Majalle-ye Pajouhesh va Barnamehrizi-ye Shahri [Journal of Research and Urban Planning]*, 2(5), 83-108.
- Rebhun, U., & Brown, D. L. (2015). Patterns and selectivities of urban/rural migration in Israel. *Demographic Research*, 33, 113-132.
- Rostam Alizadeh, V. (2017). Jazebe va dafe'e-ye rustai va tasir-e an bar mandegari va tamil-e beh mohajerat dar beyn-e javanan-e rustai-ye shahrestan-ha-ye Hashtrud va Osku [Rural pull and push factors and their impact on stability and migration tendency among rural youth in Hashtrud and Osku Counties]. *Majalle-ye Tose'e-ye Mahalli [Journal of Local Development]*, 9(1), 45-60.
- Saha, A., Dutta, A., Rezvi, M. R., Sifat, R. I., Sultana, N., & Hasan, M. (2023). Adapting to change: Exploring reverse migration as a coping strategy among internal migrants in Bangladesh. *Heliyon*, 9(9), e19479. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e19479>
- Taherkhani, M. (2001). Tahlili bar avamel-e mo'aser dar mohajerat-ha-ye rusta/shahri [An analysis of factors influencing rural/urban migrations]. *Faslname-ye Tahghighat-e Joghrafiyai [Geographical Research Quarterly]*, 16(3), 67-93.
- Todaro, M. P. (1988). Mohajerat-e daxeli dar keshvarha-ye dar hale tose'e [Internal migration in developing countries] (M. Sarmadi & P. Raeisifard, Trans.). Institute of Labor and Social Security Publications. (Original work published 1976).
- Vossoughi, M. (2001). Jame'e-shenasi-ye rustai [Rural sociology]. Keyhan.
- Yaghoubi, J., & Zobeidi, T. (2018). Barresi-ye angizeh-ha-ye mohajerat-e ma'kus va payamadha-ye an dar rustaha-ye shahr-e Ijrud-e ostan-e Zanjan [Investigating the motivations and consequences of reverse migration in the villages of Ijrud County, Zanjan Province]. *Pajouhesh-ha-ye Rustai [Rural Research]*, 9(2), 196-208.

- Zaheri, M. (2011). Tahlili bar tasirarat-e moteqabel-e fazai-ye kalanshahr-e Tabriz va rustaha-ye khabgahi-ye piramun ba ta'kid bar mohajerat-e ma'kus va avamel-e tasirgozar bar an [An analysis of the spatial interactions between Tabriz metropolis and its surrounding dormitory villages with emphasis on reverse migration and influencing factors]. *Faslname-ye Tahghihat-e Joghrafiyai [Geographical Research Quarterly]*, 26(3), 175-200.
- Zanjani, H. (2001). Mohajerat [Migration]. Samt Publications.